

Tamara Graczykowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

**WYBRANE CECHY JĘZYKA PROPAGANDY
POLITYCZNEJ W POLSZCZYŹNIE RADZIECKIEJ
OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO
(NA MATERIALE MOSKIEWSKIEJ
„TRYBUNY RADZIECKIEJ”)**

**Selected Linguistic Features of Political Propaganda Language
in the Soviet Polish Language in the Interwar Period
(Based on Moscow Newspaper “Trybuna Radziecka”)**

ABSTRACT: This paper discusses the linguistic features of political propaganda in the Polish newspaper “Trybuna Radziecka”, which was published in Moscow in 1927–1938 and edited by Polish left-intelligentsia, living in USSR as political émigrés in the interwar period. “Trybuna Radziecka” as the other Polish newspapers published in Soviet Russia was a part of the Soviet press. It entirely depended on Soviet authorities. Its language reflected the Soviet Russian language and was an example of political jargon typical for all communist newspapers of the interwar period.

KEYWORDS: propaganda, the Polish press, the interwar period, Moscow

Oficjalną mową Polski Ludowej, rodzimej wersji języka obowiązującego w krajach bloku socjalistycznego, zajmowało się wielu wybitnych polskich badaczy, m.in. W. Pisarek, M. Głowiński i J. Bralczyk, a na jej temat istnieje bogata literatura¹.

Już w latach 70. Michał Głowiński zastanawiał się, jak nazwać ten język: językiem propagandy – ze względu na cel, językiem oficjalnym – ze względu na odniesienie do instytucji partyjnych, językiem komunistycznym – ze względu na obowiązującą w tamtym okresie ideologię (Głowiński 1991: 7).

---

¹ Pisarek 1975, 1976, 1983; Bralczyk 1986, 1986a, 1991, 2001, 2007; Głowiński 1991, 1991a, 1993, 1996, 2009, 2010, 2016.

Ponieważ terminy te były skoncentrowane tylko na jednym aspekcie zjawiska, M. Głowiński zaproponował, aby ów język nazwać *nowomową*. Termin ten zapożyczył od George'a Orwella (ang. *newspeak*), który użył go w swojej antyutopii *Rok 1984* (Orwell 1989).

Według M. Głowińskiego nowomowa obowiązywała w krajach realnego socjalizmu, była językiem władzy wyznającej ideologię marksistowsko-leninowską, działającej w sposób autorytarny i będącej właścicielem większości środków masowego przekazu (Głowiński 2010: 173).

Czy język ten trzeba badać? M. Głowiński z przekonaniem stwierdził: „[...] że należy zajmować się mową publiczną, zwłaszcza gdy podbudowana jest i nasycona ideologią, pravicową bądź lewicową, ale wyraźnie autorytarną czy nawet totalitarną, że należy ujawniać właściwy charakter tego zjawiska i zastanawiać się nad jego społeczną rolą” (Głowiński 2016: 5–6). Czy wraz z upadkiem PRL-u nastąpił koniec tego „złego języka”, jak też inaczej nazywa nowomowę M. Głowiński? Oczywiście nie. Ten typ języka publicznego nie zanikł, język władzy uległ tylko przemianie, ale nadal istnieje (Głowiński 2016: 415).

Według J. Bralczyka w pierwszych latach powojennych w prasie polskiej funkcjonowały jeszcze niektóre przedwojenne schematy propagandowe, z drugiej strony zaczęły się pojawiać nowe zwyczaje językowe, mające swoje źródło w gwarze partyjnej okresu międzywojennego oraz wyraźnie uwidoczniły się językowe wzory radzieckiej propagandy politycznej. Wpływy radzieckie przejawiały się głównie w ostrych i jednoznacznych sformułowaniach, zbyt krańcowo przedstawiających wiele faktów politycznych (Bralczyk 1986: 347). Podobnego zdania jest M. Głowiński, który zauważa, że nowomowa wywodzi się z języka grup lewicowych, ale nie jest to jej jedyne źródło. W powojennej Polsce nowomowa „była towarem importowanym”, a jako „język władzy została przeniesiona wraz systemem sowieckim” (Głowiński 2010: 179). Do Polski nowomowa niewątpliwie dotarła z ZSRR. Polskie władze w okresie tuż powojennym miały do dyspozycji gotowy wzorzec polskiego języka propagandy politycznej, a mianowicie polszczyznę komunistów, którzy w okresie międzywojennym wyemigrowali do ZSRR i tam kontynuowali swoją karierę polityczną². Ich specyficzny kod, naśladujący język radzieckiej propagandy, odzwierciedlił się najpierw w prestiżowych polskich wydawnictwach radzieckich, np. w „Kulturze Mas”³, a następnie w całej prasie polskojęzycznej wydawanej w ZSRR, w tym w „Trybunie Radzieckiej”⁴.

² Odegrali oni kluczową rolę w organizowaniu życia społecznego i kulturalnego Polonii radzieckiej, zajmowali najwyższe stanowiska we władzy państwowej i aparacie partyjnym (Graczykowska 2018: 18, 20).

³ Było to czasopismo tworzone przez polskich komunistów, m.in. B. Jasińskiego, W. Wandurkiego, S. Standego (Sierocka 1966: 20–21). Por. też: Sierocka 1963.

⁴ Jego skodyfikowana forma została zarejestrowana w radzieckich słownikach polsko-rosyjskim i rosyjsko-polskim J. Krasnego, które zostały wydane w Moskwie w latach 30. Oba słowniki notują

Sądzę, że warto podjąć badania nad tym specyficznym kodem, jakim jest język propagandy politycznej. Pierwsze spostrzeżenia na temat przekazu propagandowego w międzywojennej polszczyźnie radzieckiej zawarłam w dwóch artykułach. W opracowaniu *Uwagi o języku propagandy politycznej w prasie polskojęzycznej wydawanej w ZSRR w okresie międzywojennym (na przykładzie „Trybuny Radzieckiej”)*⁵ porównałam wybrane cechy języka powojennych gazet wydawanych w Polsce na przełomie lat 40. i 50. z językiem „Trybuny Radzieckiej”, a w artykule *O języku propagandy politycznej w prasie polskojęzycznej wydawanej w ZSRR w okresie międzywojennym (na materiale moskiewskiej „Trybuny Radzieckiej” i prasy na Białorusi Radzieckiej)*⁶ zestawiałam właściwości przekazu propagandowego „Trybuny Radzieckiej” z językiem polskim gazet, które ukazywały się na Białorusi w tym samym okresie (m.in. „Prawdy”, „Sztandaru Komunisty”, „Młota”, „Gwiazdy Młodzieży”). W tym opracowaniu chciałabym pokazać, jakie cechy przekazu propagandowego zostały przejęte z radzieckiego języka rosyjskiego do języka „Trybuny Radzieckiej”, odzwierciedlającej porewolucyjną polszczyznę radziecką⁷.

„Trybuna Radziecka”, tak jak i inne periodyki wydawane w ZSRR (zarówno rosyjskie, jak i polskojęzyczne), była częścią prasy partyjno-radzieckiej. Nie była ona trybuną wolnych poglądów. Gazeta była całkowicie podporządkowana odgórnym zaleceniom władz partii komunistycznej i jej organów statutowych. Już w 1919 r., podczas VIII zjazdu RKP(b), prasa radziecka została wpisana w strukturę administracyjno-nakazowego systemu rządzenia, stając się jego częścią (Życki 2006: 6).

„Trybuna Radziecka” była centralną gazetą polską w ZSRR w dwudziestolecium międzywojennym. Pierwszy jej numer ukazał się w kwietniu 1927 r., ostatni – w październiku 1938 r., kiedy to funkcję „Trybuny Radzieckiej” przejął wychodzący od 1936 do 1939 r. „Głos Radziecki” (Iwanow 1991: 231–232).

Gazetę redagowali kolejno: Tomasz Dąbał (1927–1929), Jan Neyman (1930–1933), Abram Maksymowski (1933–1937), Maria Rozwadowska (1937–1938) (Iwanow 1991: 228). Z redakcją współpracowali czołowi polscy komuniści mieszkający w ZSRR w okresie międzywojennym, m.in.: Stanisław Budkiewicz, Stanisław Bobiński, Stefan Borski, Tomasz Dąbał, Zofia Dzierżyńska, Feliks Kon, Julian Leszczyński, Jan Neyman, Henryk Politur, Bolesław Przybyszewski, Stanisław Stande, Henryk Walecki, Adolf Warski, Mirosław Zdziarski i wielu innych⁸.

---

wiele osobliwości leksykalnych, które trafiły do późniejszych wariantów polszczyzny radzieckiej, m.in. do tuż powojennej polszczyzny litewskiej (Mędelska 1999: 17–18).

⁵ Graczykowska 2014.

⁶ Graczykowska 2015.

⁷ Termin *poliszczyzna radziecka* oznacza język polski, jakim posługiwali się Polacy na całym terytorium ZSRR od momentu jego powstania aż do upadku w 1991 roku (Mędelska, Marszałek 2000: 121).

⁸ „Trybuna Radziecka” 1927, nr 36, s. 12.

Tematyka pisma oscylowała wokół bieżącej sytuacji społeczno-politycznej w ZSRR. Na pierwszej stronie omawiano aktualne wydarzenia polityczne bądź kwestie dotyczące Polonii radzieckiej. „Trybuna Radziecka” miała stałe działy, np.: *Dzień powszedni w Polsce faszystowskiej*, *Z Polski faszystowskiej*, *Z katowni faszystowskiej* (publikowano w nich informacje na temat życia robotników w Polsce sanacyjnej); *U nich*, *Kronika zagraniczna*, *Z Zagranicy* (poświęcone wydarzeniom polityki międzynarodowej); *Poradnik aktywisty* (z poradami dla działaczy partyjnych); *Listy i korespondencje*, *Wolna mównica*, *Listy do redakcji* (zamieszczano w nich korespondencję od czytelników); *Dział antyreligijny*, *Kronika antykatolicka* (informujące o walce z religią); *Z życia wsi* (zajmujący się problematyką wiejską); *Dział młodzieżowy*, *Stronica pionierska* (przeznaczone dla młodzieży polskiej w ZSRR); *Stroniczka dla dzieci*, *Kącik dla najmłodszych*; *Życie sportowe* (o sukcesach sportowców radzieckich); *Stronica Literacka*, *Czytelnictwo u nich i u nas*, w którym recenzowano pozycje książkowe wydawane w Rosji Radzieckiej. W „Trybunie Radzieckiej” przedrukowywano również teksty przemówień i uchwał partii, wypowiadano się na temat kolektywizacji, budownictwa socjalistycznego, informowano o pracy i życiu wsi. W gazecie prowadzono wiele kampanii propagandowych. Jedną z nich była zbiórka funduszy na czołg im. Feliksa Dzierżyńskiego (por.: *Niech tank „Feliks Dzierżyński” zbudowany środkami polskiej ludności ZSRR będzie żywym dowodem tej wyraźnej postawy i decyzji polskich robotników [...]*⁹ – 27/11–12/1¹⁰). Kolejną akcją było pozyskiwanie nowych prenumeratorów (por.: *Każdy komunista-Polak, każdy robotnik-Polak, każdy aktywista polski powinien prenumerować „Trybunę Radziecką”* – 27/37/12). Na łamach pisma prowadzono ostrą kampanię antyreligijną ośmieszającą księży, obrzędy religijne, święta kościelne (por.: *Zawalidrogów religjonistów i księżulka do surowej odpowiedzialności [tytuł] – 30/9/3*; *Bezbożnicy¹¹ do ataku – 29/73/3*) czy przeciwko kułakom (por.: *Należy pociągnąć do odpowiedzialności [...] kułaków – 32/78/3*).

Język „Trybuny Radzieckiej” ściśle odwzorowywał radziecki język rosyjski, był przykładem swoistego żargonu politycznego, tak typowego dla wszystkich gazet komunistycznych wydawanych w dwudziestolecie międzywojennym w ZSRR.

Według G. Osipowa rosyjski język radziecki to język sztucznie utworzony przez państwo i władzę radziecką, kultywowany i rozprzestrzeniany przez działaczy partyjnych za pomocą propagandy, język, który z czasem przeniknął do wszystkich form działalności człowieka, w tym do literatury, sztuki i nauki. Kod ten nie odzwierciedlał realnej rzeczywistości, społecznych procesów czy zjawisk, lecz jedynie kreował komunistyczne wyobrażenie świata (za: Земцов 2009: 6).

⁹ Cytaty z „Trybuny Radzieckiej” zostały przytoczone zgodnie z zapisem oryginalnym.

¹⁰ Liczby oznaczają kolejno: rok wydania „Trybuny Radzieckiej”, numer, stronę.

¹¹ Mowa tu o osobach o ateistycznych przekonaniach, prowadzących walkę z religią.

Pierwsze opracowania na temat zmian, jakie zaszły w języku rosyjskim po rewolucji październikowej, pojawiły się w Rosji Radzieckiej już w latach 20. XX w. Niewątpliwie, jednymi z ważniejszych prac tego okresu są: *Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926)* A.M. Seliszczewa (Селищев 1928), *Новые словечки и старые слова. Речь на съезде преподавателей русского языка и словесности в Петербурге 5 сентября 1921 г.* A.G. Gornfelda (Горнфельд 1922) oraz opublikowana w Berlinie praca S.I. Karcewskiego *Язык, война и революция* (Карцевский 1923). Na uwagę zasługuje również pozycja *Революция и литературные языки Союза ССР* pióra J.D. Poliwanowa (Поливанов 1931a)¹². Autorzy tych prac zajęli się zmianami leksykalno-semantycznymi oraz składniowymi, które zaszły w języku rosyjskim po roku 1917, za najważniejsze uznając proces zapożyczenia oraz abrewiację jako źródło nowego słownictwa (Павлова 2011).

Jeśli chodzi o powojenne opracowania, to należy przywołać tu prace N.A. Mieszczerskiego (Мещерский 1967), I.A. Protchenko (Протченко 1975), I.A. Sedakowej (Седакова 1995), N.A. Kupiny (Купина 1995, 2009), B.A. Zilberta (Зильберт 1996). Ze względu na różnorodność poruszanych problemów oraz celów, które stawiają przed sobą badacze rosyjskiego języka epoki radzieckiej, E.W. Budajew i A.P. Czudinow podjęli próbę usystematyzowania tego kodu i sklasyfikowania go w ramach nowej dyscypliny językoznawczej – tzw. sowietologii lingwistycznej (Будаев, Чудинов 2008; Будаев, Чудинов 2008a).

W pracach rosyjskich język epoki radzieckiej najczęściej nazywany jest *nowo-
jazet* „nowym językiem” (ros. *новояз*)¹³, chociaż pojawiają się również i inne określenia, np. *язык тоталитарного общества, советский новояз, язык советского общества, тоталитарный язык, ложный язык* (Пихурова 2005).

Według I. Zemcowa radziecki język rosyjski został ukształtowany na bazie dwóch komponentów: „насаждаемого коммунистической идеологией вымысла, выдаваемого за действительность, и самой действительности, которая подаётся под прикрытием вымысла” (Земцов 2009: 7). Przy czym te dwa komponenty wzajemnie się nie wykluczały. Z jednej strony, w języku istniały „słowa-zjawiska” przedstawiające realne fakty i procesy radzieckiej rzeczywistości (np. *встречный план, доска почёта, колхоз, анонимное письмо, очковтирательство*), z drugiej, radziecki język rosyjski obfitował w tzw. „słowa-fikcje”, które odzwierciedlały pojęcia całkowicie pozbawione jakiegokolwiek

¹² Według A.A. Pichurowej to właśnie prace A.M. Seliszczewa i J.D. Poliwanowa należały do najbardziej obiektywnych pozycji tego okresu, które jednocześnie szczegółowo opisywały radziecki język rosyjski (Пихурова 2005).

¹³ Termin ten stał się popularny wśród rosyjskich badaczy w latach 90. XX w., a został przejęty od M. Głowińskiego, który zaproponował go w artykule *Nowomowa po polsku* (Głowiński 1991: 7).

socjalnego znaczenia (np. *внутрипартийная демократия, дружба народов, идейность, атеистическое воспитание, коллективное руководство*). „Słowa-fikcje” wraz ze zmianą sytuacji społeczno-politycznej bardzo szybko ulegały transformacji. Przykładowo *гегемония пролетариата* została zastąpiona „słowem-fikcją” *гегемония народа*, zachowując przy tym zakamuflowane znaczenie autokracji aparatu partyjnego (Земцов 2009: 7). Kiedy zaostrzała się sytuacja społeczna, „słowa-fikcje” podlegały bardziej radykalnym zmianom, np. zamiast *диктатура пролетариата* pojawiało się *общенародное государство*. W zależności od zaleceń władz partyjnych do wyrażenia *образ жизни* dołączano przymiotniki *пролетарский, социалистический, коммунистический* (Земцов 2009: 8).

Jak zauważył M. Głowiński, to, co zostało autorytarnie wypowiedziane przez oficjalną propagandę, stawało się rzeczywiste (Głowiński 1991: 8)¹⁴. Dlatego też w przekazie propagandowym słowa wykorzystywane są nie tyle do opisu rzeczywistości, ile do jej tworzenia. Dzięki wyselekcjonowanym informacjom władze radzieckie dążyły do kształtowania pożądanych postaw wśród obywateli ZSRR i nakłonienia ich do przyjęcia ideologii komunistycznej.

W „Trybunie Radzieckiej” bardzo liczne są przykłady kreowania radzieckiej rzeczywistości za pomocą słów-fikcji (por.: [...] *naszczepianie komunistycznych zasad wychowania* – 30/52/3; *Markso-leninowskie wychowanie masy partyjnej* [...] – 32/7/1; [...] *klasowo-rewolucyjne oblicze sowieckiej kultury fizycznej* [...] – 28/25/6).

Prawdziwość słów-fikcji, mitów, które dotyczyły osiągnięć państwa radzieckiego, podkreślano za pomocą takich wyrazów, jak: *успех, победа, достижение* (Купина 1995: 62). W „Trybunie Radzieckiej” takie konteksty również występują, por.: *Moskiewska fabryka endokrynnych preparatów* [...] *osiągnęła olbrzymie zwycięstwo* – 34/26/4; *Ruch pięciosetnic przyniósł ogromne sukcesy* [...] – 38/12/3; [...] *sukcesy winogrodnictwa radzieckiego* – 38/92/4; [...] *tylko złośliwy wróg* [...] *może nie przyznawać sukcesów Związku Radzieckiego* [...] – 27/30/3.

Większość słów-fikcji gloryfikowała radziecką rzeczywistość. Podobne przykłady można odnaleźć w „Trybunie Radzieckiej”, por.: *Święto dziesięciolecia konstytucji ZSRR* [...] *było potężnym przeglądem zdobyczy budownictwa socjalistycznego* – 33/155/1; *Jeden z najlepiej urządzonych pałaców kultury w ZSRR – Pałac im. Iljicza w Dniepropietrowsku* – 34/138/2.

Słowa-fikcje funkcjonowały w radzieckim języku rosyjskim najczęściej jako stałe formuły, stereotypy, które nie ulegały zmianie w zetknięciu z rzeczywistością. Język radziecki był nimi przesiąknięty. Pozwalały one manipulować faktami, umiejętnie naświetlały i interpretowały zjawiska, które nie mogły być zweryfikowane

¹⁴ Tę cechę nowomowy M. Głowiński nazywa żywiołem magiczności, czyli mówieniem o stanach pożądanych w taki sposób, jakby były one stanami rzeczywistymi.

przez czytelników, a jednocześnie wpływały na kształtowanie ich świadomości i postrzeganie rzeczywistości. Jak słusznie zauważył I. Zemcow: „Пропагандистские стереотипы не проходили бесследно, они исподволь, накапливаясь, оседали в сознании человека, и он, не осознавая и часто не желая, сживается с ними и, не веря, следует им” (Земцов 2009: 389).

Obok słów-fikcji występowały w radzieckim języku rosyjskim słowa-zjawiska, które, według I. Zemcowa, chociaż opierały się na zniekształconych faktach, to mimo wszystko przedstawiały życie w państwie radzieckim (Земцов 2009: 7). Wiele takich słów-zjawisk można odnaleźć w „Trybunie Radzieckiej”, np. ze słowem *kołchoz*, por.: *Kołchoz ma dwie elektrownie, wodociąg [...] – 37/126/3; Kołchoz-miljoner¹⁵ „Stalinaut” jest jednym z czołowych kołchozów Dagestańskiej ASRR [...] – 37/126/3*, oraz inne odzwierciedlające radziecką rzeczywistość (gospodarczą, polityczną, społeczną), por.: *Takie „zagatówki”¹⁶ wywołały wiele nieporozumień – 31/16/4; [...] ostatnio na zabranii partyjnym [...] przechodziłem czystkę¹⁷ partji – 30/4/4; Putczyńska rada wiejska powinna wejść na czarną deskę¹⁸ – 30/135/3*.

Według J. Waszkiewicza w społeczeństwie radzieckim ideologia pełniła bardzo ważną funkcję. Przede wszystkim uczyła obywateli, jak rozumieć bieżące wydarzenia, jak postępować, jaki stosunek mieć do „obcych”, a nawet do członków własnej rodziny. Wszechobecność, powszechność ideologii w życiu codziennym mieszkańców ZSRR „umożliwiała przemienienie fikcji w rzeczywistość, dokładniej w pseudoreczywistość” (Waszkiewicz 2010: 49).

Dzięki językowi ideologia zaszczepiana była w świadomości społecznej (Купина 1995: 7). Na masową świadomość obywateli radzieckich wpływano m.in. za pomocą słów zawierających komponent *политика* (np. *политминимум, политграмота, политучёба, политшкола, политотдел, политпросвещение, политпросветработник*). Warto zwrócić uwagę chociażby na pierwsze dwa wyrazy. Według N. Kupiny zawarta w nich informacja polityczna to suma prymitywnych dogmatów, które miały być wpojone w świadomość Rosjan i przyswojone mechanicznie, bez jakichkolwiek przemyśleń (Купина 1995: 16). „Trybuna Radziecka” wręcz obfituje w wyrazy złożone z uciętej formą wyrazu *политика* (por.: *politgramota¹⁹: [...] do kótek oświatowych, politgramoty itp. nie ciągną, bo ich*

¹⁵ ‘Kołchoz, który osiąga dochód przekraczający milion rubli’.

¹⁶ ‘Dostawy obowiązkowe’.

¹⁷ ‘Oczyszczanie jakiegoś środowiska, jakiejś instytucji z niepożądanych elementów, usuwanie tych elementów’.

¹⁸ ‘Tablica z nazwiskami osób, instytucji, którym udzielono nagany publicznej; tzw. tablica wstydu (w odróżnieniu od tzw. tablicy chwały)’.

¹⁹ ‘Krótki kurs podstawowych wiadomości politycznych’.

niema [...] – 29/19/2; *politminimum*²⁰: *Przyczynia się znakomicie do tego rozbudowanie sieci szkół politminimum* [...] – 27/21/5; *polit-oświata*²¹: [...] *nadal do systemu polit-oświaty komsomolskiej wnoszą się nowe formy (kółka tematowe, polityki bieżącej [...])* – 28/24/8; *politszkoła*²²: *Na budowie „Leninka” i „Arsenalec” nie ma politszkoły* – 31/210/4).

Ważne miejsce w oficjalnym języku rosyjskim zajmowały również słowa *партия, труд, план, соревнование*. Zyskiwały one wręcz charakter symboli sakralnych (Земцов 2009: 9). W „Trybunie Radzieckiej” konteksty z rzeczownikami *praca, robota, plan, współzawodnictwo* odnajdujemy wielokrotnie, zwłaszcza często pojawia się *plan* oraz rzeczowniki złożone z elementem *plan* (np. *budowfinplan*²³, *finplan*²⁴, *promfinplan*²⁵, *techpromfinplan*²⁶, *tranfinplan*²⁷) (por.: [...] *zakłady przemysłowe Berecznikowskiego kombinatu chemicznego spotykają 1 Maja pomyślnym wykonaniem planu* – 33/100/3; *Kolektyw im. Dymitrowa* [...] *wykonał* [...] *roczny plan dostaw zboża* [...] – 34/206/2 oraz *Huty szklane walczą o promfinplan* – 32/278/2). Równie popularne są *partia* i *współzawodnictwo* (por.: *Partia i nadal pójdzie po wskazanej przez Lenina drodze* – 30/120/1; *Zawdzięczając słusznej linii partii ze 160 gospodarstw* [...] *132 należy do kolektywów* – 30/53/2 oraz *Rozwinąć współzawodnictwo socjalistyczne między wszystkimi likpunktami* – 31/34/4; *Ogromną rolę w tej sprawie odegrać powinny* [...] *współzawodnictwo socjalistyczne i szturmowość* – 32/2/2).

Kolejnym zabiegiem propagandowym wykorzystywanym w radzieckim języku rosyjskim była zamiana pojęć. Kiedy przedstawiano radzieckie realia, w oficjalnych komunikatach, informacjach prasowych nie pojawiali się *bezrobotni*, a jedynie *ludzie szukający pracy*, nie mogło być mowy o *kryzysach*, informowano tylko o *kłopotach przejściowych* (Земцов 2009: 9). W ten sposób starano się wpłynąć na złagodzenie negatywnych skutków omawianych zjawisk oraz nastawić odbiorcę przychylnie do rzeczywistości. Podobną sytuację można zaobserwować w języku „Trybuny Radzieckiej”, por.: [...] *przy najbliższej kompanji zbożowej nie będziemy mieli tych trudności zapasowania zboża* – 28/31/7; [...] *braki w pracy Osoawja-*

²⁰ ‘Podstawowe wiadomości polityczne’.

²¹ ‘Wychowanie, szkolenie polityczne’.

²² ‘Szkoła polityczna’.

²³ ‘W ZSRR: roczny plan finansowy dotyczący robót budowlanych w przedsiębiorstwie, zapewniający wykonanie planowych zadań państwowych’.

²⁴ ‘Plan finansowy’.

²⁵ ‘Plan przedsiębiorstwa dotyczący działalności przemysłowo-finansowej’.

²⁶ ‘Kompleksowy plan przedsiębiorstwa dotyczący bieżącej działalności produkcyjnej, technicznej i finansowej na dany rok’.

²⁷ ‘Plan przedsiębiorstwa dotyczący działalności finansowej i transportowej’.

chimu wskazały na konieczność [...] uporządkowania gospodarki osoawjachimowskiej [...] – 35/170/4.

Za jedną z ważnych cech radzieckiego *nowojazu* uważa się wykorzystywanie binarnej opozycji, zawierającej konstrukty dychotomiczne: *советское – буржуазное, пролетарий – капиталист, большевизм – меньшевизм, материалистический – идеалистический, передовой – отсталый* i in. (Купина 2003). Efektem takiej polaryzacji pojęć w języku radzieckim było stworzenie dwóch odrębnych grup słownictwa. Jedna koncentrowała się wokół pojęcia *u nas* i dotyczyła państw socjalistycznych (zyskiwała pozytywną konotację: *bliska ideologicznie, moralna, partyjna, ideowa*), druga – *u nich* – opisywała państwa o ustroju kapitalistycznym (*ideologicznie obca, niemoralna, antypartyjna, bezideowa*). Gdy mówiono o krajach kapitalistycznych, pojawiały się wyrazy nacechowane negatywnie, np. *оккупант, террорист, дискриминация, эксплуатация*, natomiast przy opisie ZSRR i innych państw socjalistycznych – *социализм, демократия, интернационал, братство, дружба, мир, свободный труд* (Введенская, Павлова, Кашаева 2007: 19–20). Podobne przeciwstawne konteksty występują w „Trybunie Radzieckiej”. W opisie państw kapitalistycznych używano mocnych, pejoratywnych sformułowań, por.: *Damy stanowczą odprawę zbirom imperialistycznym – 29/78/1; Z katowni faszystowskiej – 28/48/2 [o Polsce sanacyjnej]; Kapitalistyczna sfora i jej psy łańcuchowe nie zdołają powstrzymać zwycięskiego pochodu bolszewickiej pięciolatki – 30/108/1. Z kolei wyrażenia z pozytywną konotacją dotyczą Rosji Radzieckiej, por.: [...] *sztuka sowiecka [...] zachwyca – 37/116/3*. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na sam przymiotnik *советский*. W radzieckim języku rosyjskim zajmował on niezwykle ważną pozycję, pojawiał się wielokrotnie w każdym tekście. Pierwotnie oznaczał ‘odnoszący się do ZSRR’, z czasem zyskał nowy odcień znaczenia, stał się wartościujący, gloryfikujący wszystko, co radzieckie, czyli ‘najlepszy’ (por.: *советская молодежь, советский человек, советская наука, советский спорт, советский образ жизни, советское хозяйство*) (Введенская, Павлова, Кашаева 2007: 21). Tak też jest w „Trybunie Radzieckiej”, por.: *Zwycięstwa radzieckich awjomodelarzy [tytuł] – 35/89/4; Szczególną uwagę wywołują potężne radzieckie dyzle typu „Kodžu” – 34/172/3; Pierwszą premję [...] przyznano pianicie radzieckiemu [...] – 38/74/1; [...] opony radzieckie [...] są wprost nie do zastąpienia na terenach piaszczystych – 33/226/1.**

Język totalitarny charakteryzuje się wysokim stopniem standaryzacji. Dzięki sloganom, uschematyzowanym formułom komunikacja staje się przewidywalna, treści przekazywane są w sposób wcześniej ustalony i określony, a przekaz jest zrozumiały dla odbiorcy. Powstaje złudzenie wszechobecnej harmonii. Według N. Kupiny taki sposób komunikowania wykorzystywany jest w tekstach o charakterze apologetycznym, służących umocnieniu usankcjonowanej przez władzę ideologii (Купина 2003). Mogą to być m.in. postanowienia Komitetu Centralnego partii ko-

munistycznej, hasła i slogany propagandowe (m.in. związane ze świętami komunistycznymi, np. 1 Maja, rocznicą rewolucji październikowej), tzw. *тексты-почины* (ogłaszające inicjatywę określonej grupy społecznej do podjęcia jakichś działań zgodnych z założeniami partii). „Trybuna Radziecka” również zawiera teksty o takim charakterze. Przytoczę w tym miejscu kilka przykładów, por.: [...] „*Niech żyje kierownik Rządu Radzieckiego towarzysz Mołotow*” [...] – 38/11/1; *Komsomolcy-polacy bądźcie leninowską awangardą młodzieży pracującej w współzawodnictwie socjalistycznym* – 29/40/5; *Sławnym fizkulturnikom i fizkulturnicom kraju radzieckiego – pierwszomajowe pozdrowienie!* – 38/54/1; *Robotnicy depo [...] na cześć 1 maja dają odremontowany [...] parowóz Nr OW 3991 [...]* – 32/98/2; *Bolszewicy czerwonych stolic pozdrawiają swego wodza* – 33/7/1; *Zorganizować holowanie społeczne²⁸ nienadających wsi i kolektywów przez prądujące* – 32/23/3.

Przedstawione cechy przekazu propagandowego w radzieckim języku rosyjskim i międzywojennej polszczyźnie radzieckiej nie wyczerpują tematu, lecz jedynie zarysowują problem. Przytoczone przykłady, jak sądzę, pokazują, że oficjalna polszczyzna radziecka, a taką reprezentuje język prasy, nie tylko wzorowała się na radzieckim języku rosyjskim, ale wręcz ściśle kopiowała jego cechy. Dogłębna analiza języka prasy polskiej wydawanej w Rosji Radzieckiej w okresie międzywojennym może przyczynić się do wyjaśnienia procesów i zjawisk zachodzących w powojennej polszczyźnie w PRL.

²⁸ ‘Udzielenie społecznego wsparcia w celu przyspieszenia tempa pracy’.